

WSPÓŁCZESNE STOSOWANIE TORTUR W KONTEKŚCIE WOJNY W UKRAINIE

Oliwia RADKIEWICZ, oradkiewicz@ajp.edu.pl, ORCID 0000-0002-7324-5821
Akademia im. Jakuba z Paradyża

DOI 10.5604/01.3001.0054.3045

Streszczenie: Artykuł służy w szczególności ukazaniu nieludzkiego traktowania oraz stosowania tortur podczas wojny w Ukrainie na podstawie raportu międzynarodowej organizacji Human Rights Watch (HRW) i podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w Ukrainie. Autorka zwraca również uwagę na genę stosowania tortur oraz na uwarunkowania prawne dotyczące zakazu ich stosowania, jak i na tło powstania konfliktu Rosji z Ukrainą.

Słowa kluczowe: tortury, Human Rights Watch, bezpieczeństwo, wojna w Ukrainie, Rosja, prawa człowieka

1. Wstęp

Tortury są nieodłącznym elementem wojny. Najczęściej mają związek z działaniami funkcjonariuszy państwowych z ich udziałem, bądź za ich zgodą czy poleceniem, stanowiąc niekiedy element śledztwa jako brutalnej formy przesłuchania. Tortury stosowane są najczęściej w celu zastraszenia przeciwnika czy wydobycia informacji. Informacja jest w dzisiejszym świecie niezwykle cenna, dostarcza przewagi nad przeciwnikiem, zwłaszcza ta zweryfikowana i wiarygodna. Ustalenie wiarygodności zarówno źródła, jak i samej informacji, ma kluczowe znaczenie dla jej wykorzystania i dalszego nią operowania¹. Tortury kojarzone są głównie z przemocą fizyczną, objawiająca się biciem, podtapianiem ofiary czy poddawaniem jej elektrowstrząsom, ale to tylko niektóre z nich, te najczęściej wymieniane w literaturze przedmiotu². Sposobów tortur jest wiele, możemy je liczyć w setkach. Jednakże, nie skupiają się one wyłącznie na sferze fizycznej, dotyczą również bardzo często sfery psychicznej.

Podczas konfliktu zbrojnego w Ukrainie zaobserwować można wiele naruszeń prawa międzynarodowego, w tym stosowanie tortur. Jest to zatem zagadnienie ważne i aktualne. Tym samym przedmiotem badań było nieludzkie traktowanie oraz stosowanie tortur podczas wojny w Ukrainie. Cel poznawczy dotyczył pogłębienia i usystematyzowania wiedzy w tym obszarze. Podstawą dla przeprowadzonych badań była analiza raportu międzynarodowej organizacji Human Rights Watch oraz informacji zebranych przez podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo w Ukrainie.

¹ M. Olender-Skorek, K. B. Wydro, *Wartość informacji*, „Telekomunikacja i techniki informacyjne” 2007, 1-2, s. 73.

² A. Szpak, *Amerykańska praktyka stosowania tortur na przykładzie zatrzymanych w Guantanamo*, „Międzynarodowe stosunki polityczne w XX wieku” 2009, nr 1 (2), s. 128.

2. Geneza tortur na świecie

Geneza tortur jest związana z historią ludzkości i sięga czasów starożytnych. Już w starożytności stosowano różne metody przesłuchań i karania osób podejrzewanych o przestępstwa lub przestępstwa polityczne. Przykładów stosowania tortur doszukiwać się można już w Biblii³. Na przykład, w Starym Testamencie, stosowano kary takie jak bicie, kamienowanie, przypalanie i obcinanie kończyn. Jednakże, nie można ich traktować jako form tortur, ponieważ były one stosowane jako kary za przestępstwa w ramach ówczesnego prawa. W Nowym Testamencie, czterej ewangelisti podali wiele szczegółów dotyczących poszczególnych etapów męki Chrystusa, wspominali o takich sposobach tortur jak przykładowo biczowanie, koronowanie cierniem, dźwiganie i przybicie do krzyża⁴. Stosowane w Grecji czy Rzymie były wobec niewolników⁵, więźniów skazanych na śmierć⁶, ale również gladiatorów w celu zmuszenia ich do walki⁷, czy wyzwoleńców.

W Europie rozpowszechnienie tortur nastąpiło w średniowieczu wraz z prawem, ustanawiającym przyznanie się do winy jako główny i najważniejszy dowód⁸. Niekiedy poprzez stosowanie tortur wymuszano przyznanie się do winy, mimo jej braku. Torturowano wówczas osoby powyżej czternastego roku życia. Przeszkodami do podjęcia tortur była ciąża, podeszły wiek, ale także stan duchowny czy szlachecki, jednakże w momencie gdy sprawa dotyczyła przestępstwa politycznego to traciły one znaczenie. Tortury nie rozpowszechniły się wszędzie jednakowo szybko. Na przykład we Francji zgodnie z prawem stosowano tortury już w XII wieku, a w Polsce w wieku XIV stosowanie tortur było sporadyczne.

Znaczącym wydarzeniem, które przyczyniło się do stosowania tortur, było powstanie inkwizycji. Była to instytucja śledczo-sądownicza Kościoła katolickiego, która działała od XII do XIX wieku, aby poszukiwać i nawracać oraz karać heretyków⁹. Pozwolenie na stosowanie tortur wobec podejrzanych o herezję czy o czary wydał w swojej bulli *Ad extirpanda*, w 1252 roku, papież Innocenty IV¹⁰. Jednakże inkwizycja nakładała na stosowanie tortur podczas procesów ograniczenia, mianowicie były one wprowadzane w sytuacji „bez wyjścia”, a więc wtedy gdy oskarżony wbrew dowodom nie przyznawał się do winy, jednak nie potrafił potwierdzić swej niewinności materiałem dowodowym. Również obowiązywały zakazy podobne do wyżej wymienionych obowiązujących w prawie świeckim. Torturom nie można było poddawać szlachciców, duchownych, wysokich urzędników, kobiet w ciąży, dzieci i starców, jednakże procedura ta dopuszczała wyjątki. Przy torturach obecni musieli być, zgodnie z nakazami dekretu *Multorum querela*, sędziowie trybunału inkwizycyjnego, lub ich oficjalni wikariusze. Tortury można było powtarzać jedynie po dokładnej analizie przypadku i głębokim przemyśleniu sprawy¹¹. Poszukiwanie winnych poprzez tortury miało swoje zasto-

³ B. E. Kelle, F. Ames, J. L. Wright, *Warfare, rituals, and symbol in biblical and modern contexts*, Atlanta 2014, s. 1-11.

⁴ Zob. Mk 14, 1 – 15, 47, Mt 27, 11 – 54.

⁵ S. Mc Krause, *Niewolnictwo i gospodarka w starożytnym Rzymie*, Cambridge, s. 1.

⁶ A. Ornowska, I. Zduński, *Resocjalizacja penitencjarna. Zarys problematyki*, Bydgoszcz 2014, s. 18.

⁷ D. P. Mannix, *Breve Historia de Los Gladiadores*, Madryt 2004, s. 8.

⁸ S. Glaser, *Wstęp do nauki procesu karnego*, Warszawa 1928, s. 184.

⁹ G. Ryś, *Inkwizycja*, Kraków 1998, s. 311.

¹⁰ W. Szymborski, *Przywileje dla uczestników walk z herezjami w średniowiecznej Europie - przyczynek do dyskusji nad formami zwalczania ruchów heterodoksyjnych w epoce rozwiniętego średniowiecza*, „The Polish Journal of the Arts and Culture” 2013, nr 5, s. 201.

¹¹ F. Cardini, M. Montesano, *Historia Inkwizycji*, Kraków 2008, s. 62-63.

sowanie w sprawach świeckich, ale również kościelnych, powszechne było aż do początków XVIII wieku. Natomiast nie były one tak rozpowszechnione w czasach średniowiecznych jak w okresach późniejszych. Tortury na szeroką skalę zaczęto stosować w XIV wieku, ale apogeum przypada na XVI-XVII wiek.

W czasach nowożytnych około roku 1750 pojawiło się coraz więcej przeciwników tortur i występowało otwarcie przeciwko ich stosowaniu. Działania te okazały się skuteczne, ponieważ w państwach europejskich zaczęto zabraniać stosowania tortur, w Polsce i Austrii w 1776 roku, w Rosji w 1801, a w Prusach w 1754. Początek XIX wieku przyniósł zakaz stosowania ich w całej Europie, ale także w Stanach Zjednoczonych. Jednakże powstanie w XX wieku systemów totalitarnych, dało powrót szerokiemu stosowaniu tortur w czasie śledztwa, jak i dla samego zadania cierpień osobom torturowanym. Służbami uciekającymi się do tortur podczas II Wojny Światowej były Gestapo w nazistowskich Niemczech¹², radzieckie NKWD, tajna policja włoskich faszystów OVRA oraz japońska specjalna żandarmeria. Stosowały one tortury zarówno wobec przeciwników politycznych, jak i jeńców oraz osób cywilnych. Zaliczyć do nich możemy również pseudomedyczne eksperymenty stosowane na więźniach obozów koncentracyjnych, np. Auschwitz-Birkenau¹³. Także po zakończeniu wojny totalitarne reżimy nowo powstałego bloku sowieckiego stosowały powszechnie tortury w walce z opozycją polityczną.

Współcześnie mimo wielu ustanowionych przepisów i konwencji w wielu miejscach na świecie nadal w sposób niejawni stosowane są tortury, przede wszystkim wobec różnego rodzaju opozycji politycznej bądź separatystów – także w krajach uznawanych za demokratyczne.

3. Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania

Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej konwencja) z roku 1984, jest instrumentem międzynarodowym, podlegającym ONZ. Konwencja ta ma na celu zapobieganie torturom i okrutnemu, niehumanitarnemu traktowaniu lub karaniu na całym świecie. Wymaga od państw członkowskich podjęcia kroków w celu zapobieżenia torturom w ich granicach, a także zabrania państwom transportowania ludzi do krajów, w których istnieją powody, by sądzić, że będą torturowani. Podpisana została przez 170 państw, które podpisując ją tym samym stały się jej stronami. Rosja ratyfikowała ją 3 marca 1987 roku. Konwencja zarówno zabrania tortur, jak i wymaga od Państw-Stron podjęcia skutecznych środków w celu zapobieżenia temu w ich granicach i terytoriach podlegających ich jurysdykcji. W artykule 1 § 1 konwencji zdefiniowano tortury jako:

Wszelkie działania, w wyniku których poważny ból lub cierpienie, fizyczne lub psychiczne, zostały celowo wyrządzone osobie w takich celach, jak uzyskanie od niej lub osoby trzeciej, informacji lub zeznania, karzącego ją za czyn, który popełniła dana osoba lub osoba trzecia lub o którego popełnienie jest podejrzana, zastraszanie lub zmuszanie tej osoby lub

¹² S. K. Szwentner, *Polacy z Piekla rodem*, Gdynia 1996, s. 192.

¹³ R. Górski, M. Zima, *Zbrodnicze eksperymenty medyczne dotyczące układu kostno-szkieletowego kończyć dolnych, wykonywane na Polkach - więźniarkach*, „Remembrance and Justice” 2021, 2 (38), s. 488.

*osoby trzeciej, lub z jakiegokolwiek powodu opartego na jakiegokolwiek dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie jest spowodowane przez lub z inicjatywy lub za zgodą urzędnika publicznego lub za jego zgodą lub innej osoby działającej oficjalnie. Nie obejmuje to bólu ani cierpienia wynikających wyłącznie z sankcji prawnych lub innych związanych z nimi*¹⁴.

Konwencja zwraca również uwagę na okoliczności, które mogłyby wydawać się kontratypem dla stosowania tortur, lecz tak nie jest. W art. 2 § 2 konwencji zaznacza się, że żadne okoliczności wyjątkowe, takie jak stan wojny, groźba wojny, brak wewnętrznej stabilizacji politycznej lub jakakolwiek inna sytuacja wyjątkowa, nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla stosowania tortur. Natomiast art. 2 § 3 stanowi, że polecenie zwierzchnika lub władzy państwowej nie może uzasadniać stosowania tortur.

4. Przyczyny rosyjskiej agresji na Ukrainę

W kontekście niniejszych rozważań należy zauważyć, że pierwszy etap rosyjskiej agresji na Ukrainę miał miejsce w 2014 roku. Miał on swoje korzenie w protestach Euromajdanu, skierowanych przeciwko decyzji ukraińskiego rządu o zawieszeniu podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską na rzecz bliższych stosunków z Rosją¹⁵. Sytuacja zaostrzyła się, gdy prorosyjscy separatyści ogłosili niepodległość w Donbasie, co doprowadziło do konfliktu zbrojnego między prorosyjskimi bojówkami, a ukraińskimi siłami rządowymi¹⁶. Rosja nie pogodziła się z istnieniem Ukrainy jako niepodległego państwa i traktuje ją oraz jej historię, kulturę i ludność jako część własnej tożsamości. Aneksja Krymu w roku 2014 jak i wspieranie działających na wschodzie Ukrainy separatystów to dowód na konsekwencję Rosji w dążeniu do tego, aby państwo to pozostało w rosyjskiej strefie wpływów¹⁷. Mimo tego, że międzynarodowa społeczność, w tym Unia Europejska i Stany Zjednoczone, potępiła działania Rosji i wspierała suwerenność Ukrainy to sytuacja pozostała napięta, a konflikt wpływał na życie ludności cywilnej oraz międzynarodowe stosunki polityczne przez wiele lat¹⁸. „Wskutek nieadekwatnej percepcji stanu rzeczy w stosunkach dwustronnych Federacja Rosyjska rozpoczęła hybrydową agresję na Ukrainę, której towarzyszyła zakrojona na szeroką skalę kampania dezinformacyjna i narastająca konfrontacja z Zachodem”¹⁹.

Główną przyczyną zbrojnej agresji Rosji na Ukrainę jest strukturalny sprzeciw względem podstaw ich państwowości. Prezydent Federacji Rosyjskiej Władimir Putin 24 lutego 2022 roku ogłosił rozpoczęcie „specjalnej operacji wojskowej” mającej na celu „demilitaryzację i denazyfikację” Ukrainy. Rosyjskie siły zbrojne przekroczyły różne przejścia graniczne z Ukrainą, także z terenów Białorusi i rozpoczęły ataki lądowe, powietrzne oraz morskie. W dniach poprzedzających inwazję prezydent Rosji uznał regiony Doniecka i Ługańska na

¹⁴ Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Dz. U. 1989 nr 63 poz. 378., art. 1 § 1.

¹⁵ L. Hurska-Kowalczyk, *Opozycja parlamentarna wobec Euromajdanu na Ukrainie*, „Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska” 2021, vol. 28, s. 125-127.

¹⁶ A. Gładii, *Konflikt zbrojny w Donbasie w latach 2014/2015 - rozłam wewnętrzny czy ukraińsko-rosyjska wojna? Scenariusze dalszego rozwoju konfliktu*, „Przegląd strategiczny” 2017, nr 10, s. 95-96.

¹⁷ G. Klein, *Polityka Rosji wobec „bliskiej zagranicy” - rosyjski realizm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” 2014, 3(11), s. 19.

¹⁸ A. Zyguta, *Międzynarodowe skutki konfliktu na Ukrainie - reakcja społeczności międzynarodowej na wojnę hybrydową we wschodniej Ukrainie*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” 2018, 3 (27), s. 255-257.

¹⁹ D. Shevko, *Teoretyczne aspekty analizy rosyjskiej agresji na Ukrainę*, „Scientific Journal of Polonia University” 2022, 50 (2022) 1, s. 194.

wschodzie Ukrainy za niepodległe republiki. Rada Federacji Rosji zatwierdziła następnie operację wojskową w Ukrainie. Mimo wezwania Rosji przez społeczność i organy międzynarodowe do natychmiastowego zaprzestania stosowania siły wobec Ukrainy i natychmiastowego, całkowitego i bezwarunkowego wycofania wszystkich swoich sił zbrojnych z terytorium Ukrainy i nałożenia przez państwa i organy regionalne daleko idących sankcji gospodarczych, Rosja nie zaprzestała swoich działań. Nadal wymierzała swoje ataki przeciwko Ukrainie²⁰.

5. Raport Human Rights Watch dotyczący stosowania tortur podczas wojny w Ukrainie

Organizacja Human Rights Watch powołana została w 1978 r., w celu monitorowania realizacji Porozumień Helsińskich. Umowa ta miała być formą międzynarodowej normalizacji w okresie tzw. zimnej wojny. Pomijając możliwe interpretacje polityczne dotyczące korzyści płynących z zawarcia traktatu, warto podkreślić, że *Helsinki Accord* był swoistą próbą poszanowania praw człowieka i praw politycznych w strefie wpływów Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i w samym Związku Radzieckim. De facto Human Rights Watch miała między innymi wspierać stowarzyszenia i organizacje pojawiające się w ZSRR i jego strefie wpływów, które obejmowały „demaskowanie” i piętnowanie nadużycia władzy czy po prostu naruszenia praw człowieka²¹.

Analizując cele i zasady działania HRW, należy zwrócić uwagę na jej dwie cechy charakterystyczne. Organizacja swoją działalność wiąże przede wszystkim z prawami politycznymi, ponieważ od nich rozpoczęła funkcjonowanie i do tej pory stanowią one podstawę podejmowanych przez nią działań. Tym samym działalność organizacji jest silnie związana z politycznym wymiarem *public relations* i polityką międzynarodową. Działania lobbystyczne na rzecz konkretnych rozwiązań politycznych, bojkotów i sankcji to jedno z narzędzi organizacji. HRW jest również często zaangażowane w działania takie jak np. manifestacje. Liderzy organizacji podkreślają, że wielokrotnie „spotyka się ona z przedstawicielami rządowymi ONZ czy Unii Europejskiej, aby wymusić zmiany polityczne i praktykę promowania praw człowieka i sprawiedliwości na świecie”²². Regularne działania organizacji obejmują między innymi również nagłaśnianie i piętnowanie przypadków łamania praw człowieka za pomocą najnowszych technologii medialnych. HRW zwraca także uwagę na ścisłe powiązanie praw człowieka z polityką. Warunkami łączącymi te dwa obszary są:

- a) przyznanie ich przez czynniki polityczne;
- b) łamanie ich przez aktorów politycznych;
- c) gwarantowanie ich przez czynniki polityczne.

Reasumując pracownicy organizacji walczą o wolność od: represji politycznych związanych z przynależnością, cenzury, jakiegokolwiek dyskryminacji, nieuprawnionego pozbawienia praw, uwięzienia, ludobójstwa czy tortur. Głównym celem jest walka o humanitarne traktowanie jednostek czy grup, najczęściej tam gdzie zachowania polityczne, konflikty społeczne/kulturowe/etniczne stwarzają warunki do wystąpienia zagrożeń lub łamania praw człowieka.

²⁰ *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*, s. 5-6.

²¹ *About Us*, op.cit.

²² B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevič-Citak, *Organizacje międzynarodowe* 5. wydanie, Warszawa 2017, s. 483.

Organizacja składa się z zespołu ekspertów w którego skład wchodzi: krajowi specjaliści, prawnicy, dziennikarze, osoby broniące wartości oraz ludzie nauki z różnych środowisk i o różnych narodowościach. Działalność HRW ma zasięg globalny, co pozwala na podejmowanie starań wypracowania metod aktywności w różnych obszarach dotyczących praw społeczno-kulturowych, ekonomicznych jak i edukacji²³.

Organizacja w maju 2022 roku opublikowała raport, w którym przedstawiono zjawisko torturowania cywilów i jeńców wojennych przez Rosjan na okupowanych terenach Ukrainy. Został on sporządzony w wyniku rozmów przeprowadzonych z cywilami, jak i jeńcami wojennymi z Chersonia, Melitopola, Berdiańska, Skadowska oraz 10 innych miast w obwodach chersońskim i zaporoskim. Opisane zostały 42 przypadki stosowania tortur przez siły rosyjskie. W tym również tortury 3 członków Chersońskich Wojsk Obrony Terytorialnej²⁴.

Prawo międzynarodowe reguluje traktowanie jeńców wojennych, obowiązujące od momentu schwytania. Obejmuje ono obowiązek traktowania ich w sposób humanitarny. Zbrodnią wojenną jest umyślne zabijanie, znęcanie się lub torturowanie jeńców wojennych lub umyślne spowodowanie cierpienia lub poważnego uszczerbku na zdrowiu lub ciele. Żadne tortury ani inne formy przymusu nie mogą być stosowane wobec jeńców wojennych w celu uzyskania od nich jakichkolwiek informacji²⁵. Jednakże na podstawie opublikowanego raportu HRW należy przyjąć, że strona Rosyjska, nie przestrzega narzuconych norm.

Jednym z przypadków opisanych w raporcie było bezprawne zatrzymanie i pojmanie trzech członków Chersońskich Wojsk Obrony Terytorialnej dowódcy - Vitalija Lapchuka, jego zastępcy - Denisa Mirnova oraz ochotnika Chersońskich WOT - Oleha (który, ze względów bezpieczeństwa posługiwał się podczas wywiadu pseudonimem). Agenci Rosyjskiej Federalnej Służby Bezpieczeństwa zaskoczyli żołnierzy, ponieważ przybyli wcześniej w umówione przez nich miejsce spotkania. Zabrali trzech mężczyzn do budynku dawnej Dyrekcji Policji Państwowej w Chersoniu. Wszyscy trzej byli przetrzymywani i torturowani około miesiąc. Przede wszystkim wykonywano na nich takie tortury jak bicie, rażenie prądem i poduszanie plastikową torebką. Jeńcom ściągano spodnie i bito ich gumowymi pałkami. Ponadto nie zapewniono im podstawowych praw humanitarnych, nie otrzymywali odpowiedniej ilości wyżywienia, były to 3 puszki racji żywnościowych po 250 g, przynoszone co dwa dni do 5 osobowej celi. Również zabrakło dla nich wody czy opieki medycznej. Jeden z żołnierzy opisywał to jako: „Przez cały ten czas nie widziałem ani kawałka chleba. Wszyscy bardzo schudliśmy. Denis mógł jeść tylko sos jabłkowy... Karmiliśmy go łyżeczką... Przez 22 dni bez żadnej pomocy medycznej powoli umierał”.

W konsekwencji Denis Mironov nie przeżył, tak jak i jego dowódca Vitalij Lapchuk, którego ciało znaleziono unoszące się ze związanymi rękami i ciężarem przywiązany do nóg w rzece. Jediną osobą, która przetrwała to okrutne i nieludzkie traktowanie był Oleh, został on „wymieniony” 28 kwietnia, po miesiącu od pojmania.

W raporcie zwrócono uwagę głównie na torturowanie cywilów, były to najczęściej osoby biorące udział w protestach. Arkadij Dovzhenko został zatrzymany przez siły rosyjskie podczas próby ucieczki z miejsca protestu. Jego oprawcy próbowali wyciągnąć z niego informację na temat organizatorów wieców protestacyjnych, adresów innych protestujących, poprzez bicie pał-

²³ *About Us*, <https://www.hrw.org/about/about-us>, [dostęp: 25.01.2023].

²⁴ *Ukraine: Torture, Disappearances in Occupied South*, <https://www.hrw.org/news/2022/07/22/ukraine-torture-disappearances-occupied-south>, [dostęp: 22.02.2023].

²⁵ *Konwencja Genewska o traktowaniu jeńców wojennych z dnia 12 sierpnia 1949 r.*, Dz.U.1956.38.171, art. 17.

kami, pięściami czy kopanie więźnia. Siły rosyjskie przetrzymywały go przez siedem dni, skutego kajdankami i z zasłoniętymi oczami przez cały czas, przesłuchując go wielokrotnie każdego dnia. Kolejną osobą, która rozmawiała z organizacją był zatrzymany 18 marca, podczas udzielania pomocy poszkodowanemu „Anton”. Zawieziono go z zawiązanymi oczami i skutego kajdankami na lokalny posterunek policji. Kazano mu zdjąć dzinsy, sklejonono nogi i bito go. Stosowano również wobec niego wstrząsy elektryczne za pomocą klipsów, które przymocowano do płatków jego uszu, przez 20 sekund, zadając jednocześnie pytania dotyczące protestów i jego wolontariatu²⁶.

Kolejnym makabrycznym przypadkiem ukazanym w raporcie była historia 66-letniej kobiety z obwodu kijowskiego, która opowiedziała, że odnalazła ciało swojego syna w stodole, w pozycji embrionalnej, z rękami związanymi pod głową. Organizacja przekazała także, że zebrała relacje mieszkańców wsi, którzy oświadczyli, że byli w grupie 350 osób zamkniętych przez 28 dni w piwnicy w miejscowości Jahidne, niedaleko Czernihowa. Prokurator Roman Pererwa potwierdził, że jedenastce przetrzymywanych tam osób zmarło z głodu i zaduchu²⁷.

Na podstawie samego krótkiego scharakteryzowania przypadków zawartych w raporcie można potwierdzić, że tortury są nieodłącznym elementem wojny, ale również jej narzędziem. Rosja dąży do zapewnienia suwerenności nad okupowanym terytorium naruszając prawo międzynarodowe.

6. Informacje na temat tortur zebrane przez podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo w Ukrainie

Niezależna Międzynarodowa Komisja Śledcza ds. Ukrainy zbadała przypadki niehumanitarnego traktowania i pogwałcenia praw człowieka oraz międzynarodowego prawa humanitarnego z końca lutego i marca 2022 roku, w czterech regionach Kijowa, Charkowa, Sumy oraz Czernihowa. Przypadki te zostały opisane w raporcie. Według ofiar które przetrwały więzienie ich i z którymi rozmawiała komisja, rosyjskie siły zbrojne prowadziły długie sesje przesłuchań, które łączyły się z groźbami, zastraszaniem, złym traktowaniem, przemocą seksualną i torturami. Ofiary opisywały jak zostały rozbierane i zmuszane do stania nago przed innymi. Jedna z ofiar została ciężko pobita w ciągu dwóch dni po tym, jak odmówiła zadeklarowania poparcia dla Federacji Rosyjskiej przed kamerą. Kolejna ofiara została zmuszona do stania nago i wykrzykiwania „Chwała Rosji” podczas bicia. Ich celem było pozyskanie informacji o ukraińskich siłach zbrojnych, ich pozycjach, lokalnych grupach oporu lub zidentyfikowanie kolaborantów z ukraińskimi siłami zbrojnymi. Sprawcy oskarżyli również ofiary o dzielenie się informacjami z ukraińskimi siłami zbrojnymi oraz o dokonywanie ataków i sabotażu przeciwko rosyjskim siłom zbrojnym²⁸.

Oprócz tradycyjnych tortur stosowano również tortury psychiczne. Ukraińskie rządowe Centrum Komunikacji Strategicznej i Bezpieczeństwa Informacji opowiedziało historię pięciu mężczyzn, którzy spędzili w niewoli 109 dni. Ukraińcy mieli witać rosyjskich strażników więziennych, używając pozdrowienia pionierskiego (organizacji powołanej w ZSRR, skupiającej dzieci i młodzież w wieku od 9 do 14 lat). Więźniowie byli także zmu-

²⁶ Ibidem.

²⁷ *Human Rights Watch zbadała przypadki egzekucji i tortur w obwodach kijowskim i chersońskim*, <https://radio.lublin.pl/2022/05/human-rights-watch-zbadala-przypadki-egzekucji-i-tortur-w-obwodach-kijowskim-i-chersonskim/>, [dostęp:19.02.2023].

²⁸ *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*, s. 13-14.

szani do czytania sowieckich książek o pionierskich bohaterach i biografii Stalina, a także przekazywania ich treści. Zmuszano ich również do uczenia się i śpiewania rosyjskiego hymnu, a także całego zestawu rosyjskich piosenek patriotycznych. Skazani musieli śpiewać nawet przez sześć godzin. Jeśli - zdaniem okupantów - ktoś słabo śpiewał, był bity lub zmuszany do robienia przysiadów²⁹.

Zdjęcie 1. Odkryta przez ukraińskie siły izba tortur w obwodzie charkowskim

(Źródło: *Tortury, gwałty, uliczne egzekucje. Raport międzynarodowej komisji na temat rosyjskich zbrodni na Ukrainie*, <https://i.pl/tortury-gwalty-uliczne-egzekucje-raport-miedzynarodowej-komisji-na-temat-rosyjskich-zbrodni-na-ukrainie/ar/c1-16976343>, [dostęp: 22.02.2023])

Rosjanie oprócz torturowania cywili, uciekali się do torturowania dzieci. W listopadzie 2022 roku ukraiński Rzecznik Praw Człowieka Dmytro Łubiniec, przedstawił raport w sprawie przestrzegania praw ofiar rosyjskiej agresji na Ukrainę. Ujawniono w nim, że na okupowanych terytoriach obwodu chersońskiego odnaleziono 10 sal tortur z osobną celą, w której trzymano nieletnich. Dzieci nie były karmione, otrzymywały wodę co drugi dzień.

²⁹ "Wyrafinowane" tortury psychiczne na więzionych Ukraińcach. Cywile opowiedzieli o rosyjskiej niewoli, <https://tvn24.pl/swiat/ukraina-tortury-psychiczne-stosowane-przez-rosjan-na-ukraincach-5756422>, [dostęp: 19.02.2023].

Rosjanie znęcali się nad nimi fizycznie poprzez dźganie nożem, przystawianie rozgrzanego metalu do ciała czy psychicznie wmawiając im, że rodzice je porzucili³⁰.

W marcu wojska rosyjskie czasowo zajęły część miejscowości w rejonie Kijowa. Bucza, Irpień, Hostomel, Borodzianka i Makarów znajdowały się pod okupacją, gdzie Rosjanie dokonywali okrucieństw na cywilach. Najdrastyczniejszym przykładem używania wobec ukraińskiej ludności tortur jest zbrodnia w Buczy. Wojska rosyjskie w magazynie jednego z kempingów stworzyły izbę tortur, do której trafiał każdy, kto nie zgadzał się z zasadami ustalonym przez okupanta i sprzeciwiał się im. Sala ta znajdowała się w magazynie bez okien. Najczęściej stosowanym sposobem torturowania był *waterboarding*, polegający na zakrywaniu twarzy jeńców zwilżoną szmatą, a następnie polewania jej wodą. Wywoływało to u ofiary wrażenie tonięcia, a następnie duszenia, doprowadzając czasem do zatrzymania akcji serca³¹. Ukraińska Rzeczniczka Praw Człowieka Ludmyła Denisowa przekazała informacje dotyczące innych sposobów torturowania cywili w Buczy. Rosjanie mieli strzelać ludziom w twarz, wypalać oczy, odcinać części ciała, torturować ich na śmierć³². Po wyzwoleniu Buczy, 31 marca 2022, przez ukraińskie wojska, w sali tortur leżały jeszcze ciała pomordowanych mężczyzn w cywilnych ubraniach. Łącznie znaleziono tam 426 ciał³³. Według Andrija Nebytowa Szefa Głównej Dyrekcji Policji w obwodzie kijowskim odnaleziono 1346 ciał³⁴.

Od 24 lutego do 17 października 2022 roku odnotowała 6 306 zabitych i 9 602 rannych w całej Ukrainie. Według danych w okresie od 24 lutego do 31 marca 2022 roku w czterech regionach objętych dochodzeniem Komisji zginęło 1237 cywilów, w tym 112 dzieci. Rzeczywiste liczby są prawdopodobnie znacznie wyższe. Miesiące walk poważnie wpłynęły na infrastrukturę kraju, tysiące budynków mieszkalnych, placówek medycznych i edukacyjnych zostało zniszczonych lub poważnie uszkodzonych. W połowie października 2022 roku miliony ludzi straciły domy i środki do życia i zostały zmuszone do ucieczki. Ponad siedem milionów osób z Ukrainy szukało schronienia za granicą, a ponad sześć milionów jest wewnętrznie przesiedlonych. Na większości dotkniętych wojną obszarów Ukrainy brakuje podstawowych dostaw i występują problemy z dostępem do pomocy humanitarnej³⁵.

7. Podsumowanie

Ukazane w artykule drastyczne przykłady naruszeń praw człowieka, to element, na podstawie którego można potwierdzić tezę, że tortury są nieodłącznym elementem wojny.

³⁰ Rosjanie zakładali w Ukrainie sale tortur dla dzieci. „Myślałem, że nie da się sięgnąć dna”, <https://www.wprost.pl/swiat/11004328/rosjanie-zakladali-w-ukrainie-sale-tortur-dla-dzieci-myslalem-ze-nie-da-sie-siegnac-dna.html>, [dostęp: 20.02.2023].

³¹ Rosyjska sala tortur w Buczy. Pokazano wideo z miejsca kaźni, <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-rosyjska-sala-tortur-w-buczy-pokazano-wideo-z-miejsca-kazni,nId,6182847>, [dostęp: 17.09.2023].

³² Przerazające odkrycie w Buczy. Ukraińcy pokazali rosyjską "salę tortur" w obozie dla dzieci, <https://natemat.pl/429946,sala-tortur-w-obozie-dla-dzieci-przerazajace-odkrycie-w-buczy-zdjecia>, [dostęp: 18.02.2023].

³³ Rosyjska sala tortur w Buczy. Pokazano wideo z miejsca kaźni, <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-rosyjska-sala-tortur-w-buczy-pokazano-wideo-z-miejsca-kazni,nId,6182847>, [dostęp: 17.09.2023].

³⁴ Koszmarne odkrycie w dziecięcym obozie w Buczy. Pokazał salę tortur, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/pokazali-sale-tortur-w-obozie-dzieciwym-w-buczy-stworzyli-jarosjanie/hkn8exh>, [dostęp: 21.02.2023].

³⁵ Ibidem, s. 7.

Strona rosyjska dąży do przewagi informacyjnej, jak i siłowej, uciekając się do nieludzkiego traktowania, torturowania oraz zabijania ludności cywilnej i żołnierzy, poprzez łamanie norm prawa międzynarodowego. Rosja również łamie nałożone na siebie, jako państwo, założenia *Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania*. Takie działania ze strony wojsk rosyjskich wskazują na chęć zdobycia przewagi i realizacji swoich celów strategicznych. Można tym samym przyjąć, że stosowanie tortur ma charakter systemowy i stanowi część rosyjskiego sposobu prowadzenia działań zbrojnych.

Różnorodne formy tortur mają poważne skutki dla ofiar, zarówno pod względem zdrowia psychicznego, jak i społecznego. Społeczność międzynarodowa podejmuje wysiłki w celu zakończenia tych praktyk, jednakże trudności z egzekwowaniem praw człowieka w warunkach wojny pozostają wyzwaniem. Sytuacja ta rzuca światło na pilną potrzebę skutecznych działań mających na celu ochronę ludności cywilnej przed brutalnością w czasie konfliktów zbrojnych. Walka z torturami obejmuje nie tylko identyfikację i ukaranie sprawców, ale także dążenie do zmiany struktur i praktyk, które sprzyjają takiemu okrucieństwu. Globalne wysiłki na rzecz eliminacji tortur są niezbędne dla ochrony godności ludzkiej i zabezpieczenia praw każdej jednostki.

Bibliografia

- [1] *Konwencja Genewska o traktowaniu jeńców wojennych z dnia 12 sierpnia 1949 r.*
- [2] *Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania*, 1984.
- [3] Cardini F., Montesano M., *Historia Inkwizycji*, Kraków 2008.
- [4] Gładii A., *Konflikt zbrojny w Donbasie w latach 2014/2015 - rozłam wewnętrzny czy ukraińsko-rosyjska wojna? Scenariusze dalszego rozwoju konfliktu*, „Przegląd strategiczny” 2017, nr 10.
- [5] Glaser S., *Wstęp do nauki procesu karnego*, Warszawa 1928.
- [6] Górski R., Zima M., *Zbrodnicze eksperymenty medyczne dotyczące układu kostno-szkieletowego kończy dolnych, wykonywane na Polkach - więźniarkach*, „Remembrance and Justice” 2021, 2 (38),
- [7] Hurska-Kowalczyk L., *Opozycja parlamentarna wobec Euromajdanu na Ukrainie*, „Annales Universitatis Marie Curie-Skłodkowska” 2021.
- [8] *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*.
- [9] Kelle B. E., Ames F., Wright J. L., *Warfare, rituals, and symbol in biblical and modern contexts*, Atlanta 2014.
- [10] Klein G., *Polityka Rosji wobec „bliskiej zagranicy” - rosyjski realizm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” 2014, 3(11).
- [11] Kuźniak B., Marcinko M., Ingelevič-Citak M., *Organizacje międzynarodowe* 5. wydanie, Warszawa 2017.
- [12] Mannix D. P., *Breve Historia de Los Gladiadores*, Madryt 2004.
- [13] Mc Krause S., *Niewolnictwo i gospodarka w starożytnym Rzymie*, Cambridge.
- [14] Olender-Skorek M., Wydro K. B., *Wartość informacji*, „Telekomunikacja i techniki informacyjne” 2007, 1-2.
- [15] Ornowska A., Zduński I., *Resocjalizacja penitencyjarna. Zarys problematyki*, Bydgoszcz 2014.

- [16] Ryś G., *Inkwizycja*, Kraków 1998.
- [17] Shevko D., Teoretyczne aspekty analizy rosyjskiej agresji na Ukrainę, „Scientific Journal of Polonia University” 2022, 50 (2022) 1.
- [18] Szpak A., *Amerykańska praktyka stosowania tortur na przykładzie zatrzymanych w Guantánamo*, „Międzynarodowe stosunki polityczne w XX wieku” 2009, nr 1 (2).
- [19] Szwentner S. K., *Polacy z Pieła rodem*, Gdynia 1996.
- [20] Szymborski W., *Przywileje dla uczestników walk z herezjami w średniowiecznej Europie - przyczynek do dyskusji nad formami zwalczania ruchów heterodoksyjnych w epoce rozwiniętego średniowiecza*, „The Polish Journal of the Arts and Culture” 2013, nr 5.
- [21] Zyguła A., *Międzynarodowe skutki konfliktu na Ukrainie - reakcja społeczności międzynarodowej na wojnę hybrydową we wschodniej Ukrainie*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” 2018, 3 (27).
- [22] *About Us*, <https://www.hrw.org/about/about-us>.
- [23] *"Wyrafinowane" tortury psychiczne na więzionych Ukraińcach. Cywile opowiedzieli o rosyjskiej niewoli*, <https://tvn24.pl/swiat/ukraina-tortury-psychiczne-stosowane-przez-rosjan-na-ukraincach-5756422>.
- [24] *Human Rights Watch zbadala przypadki egzekucji i tortur w obwodach kijowskim i chersońskim*, <https://radio.lublin.pl/2022/05/human-rights-watch-zbadala-przypadki-egzekucji-i-tortur-w-obwodach-kijowskim-i-chersonskim/>.
- [25] *Koszmarne odkrycie w dziecięcym obozie w Buczy. Pokazał salę tortur*, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/pokazali-sale-tortur-w-obozie-dzieciecym-w-buczy-stworzyli-ja-rosjanie/hkn8exh>.
- [26] *Przerazające odkrycie w Buczy. Ukraińcy pokazali rosyjską "salę tortur" w obozie dla dzieci*, <https://natemat.pl/429946,sala-tortur-w-obozie-dla-dzieci-przerazajace-odkrycie-w-buczy-zdjecia>.
- [27] *Rosjanie zakładali w Ukrainie sale tortur dla dzieci. „Myślałem, że nie da się sięgnąć dna”*, <https://www.wprost.pl/swiat/11004328/rosjanie-zakladali-w-ukrainie-sale-tortur-dla-dzieci-myslalem-ze-nie-da-sie-siegnac-dna.html>.
- [28] *Rosyjska sala tortur w Buczy. Pokazano wideo z miejsca kaźni*, <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-rosyjska-sala-tortur-w-buczy-pokazano-wideo-z-miejsca-kazni,nId,6182847>.
- [29] *Ukraine: Torture, Disappearances in Occupied South*, <https://www.hrw.org/news/2022/07/22/ukraine-torture-disappearances-occupied-south>.

